

Algunes de les nostres professores van ser pioneres en els estudis universitaris superiors i inclús en facultats en què les dones continuen sent minoria. És el cas de la catedràtica de l'Institut d'Alcoi Irene Roig Mota, que cursà estudis en la Facultat de Ciències de la Universitat de Barcelona, entre 1912 i 1916.

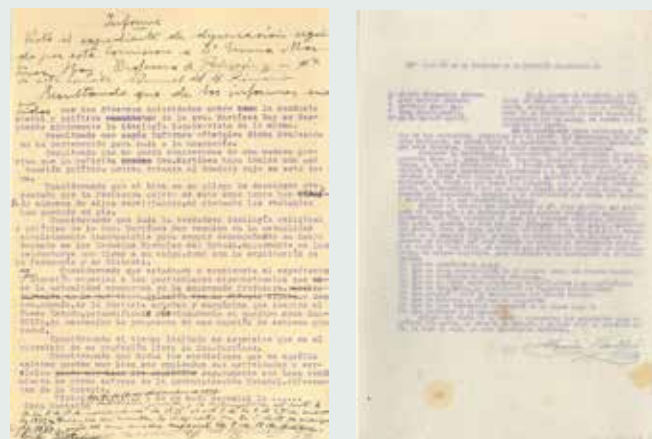
Expedient de depuració d'Irene Roig Mota

Expedient acadèmic Facultat de Ciències. Universitat de Barcelona. Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona 7

No podem deixar de destacar, entre el conjunt de dones instruïdes, Emma Martínez Bay, membre de la quarta promoció de l'Escola Superior del Magisteri, secció de Ciències. Va ser professora del l'Escola Normal durant la República i la Guerra Civil i va ser objecte de depuració per la Comissió Depuradora.

Informes de l'expedient de depuració d'Enma Martínez Bay. AHPA 26470-89 i 26471/3

7.- Mostra bibliogràfica: Professores de la Facultat de Matemàtiques de la UB [en línia] <http://crai.ub.edu/ca/coneixel-crai/biblioteques/biblioteca-matematiques/exposicio-virtual-professores-UB> (22-1-2016)

Ella va patir doblement els castics del nou règim perquè el seu marit Eliseo Gómez Serrano va ser afusellat tot just acabar la guerra. Gómez Serrano havia sigut director de l'Escola Normal entre 1931-1934, duent a terme la fusió de les dos normals (mestres dones i homes), el pla professional i la renovació dels estudis de magisteri, peces claus de la política d'educació de la república. Va ser també president del Consell Provincial de Primera Ensenyança d'Alacant.

Emma Martínez Bay i Eliseo Gómez Serrano. Foto presa de: GÓMEZ SERANO, Eliseo. *Diarios de la Guerra Civil. 1936-1939*. Alacant: Universitat, 2008. Pág. 28

Totes elles van ser dones avançades al seu temps i amb el seu immens esforç personal van contribuir a construir una societat més formada, més culta i més lliure. Aquest és el xicotet homenatge que hem volgut rendir-los des de l'AHPA.

Títol de maestra de primera enseñanza d'Esperanza Vilellas, 1933. Cedit per Esperanza López Vilellas, directora de l'AHPA (1974-2008)

Coordinació i textos: María del Olmo Ibáñez
 Directora General: Carmen Amoraga Toledo
 Equip: Susana Fernández, Marcela López, M^a del Carmen Marín, Mª Cleofé Davila, Teresa Álvarez, Susana González
 Imprimeix: Imprenta Botella

AHPA Archivo Histórico Provincial de Alicante

Las Delicatessen del Archivo

Les mestres de la República en el Archivo

Primer equip femení del Canoe, campió social 1934. Esperanza Vilellas Pina, maestra de la República, primera esguerra. Foto cedida per Esperanza López Vilellas. Directora de l'AHPA 1974-2008

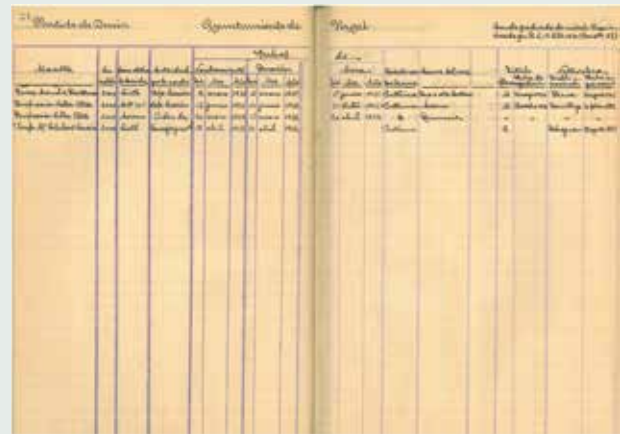

Se sol dir que la millor targeta de presentació de la II República espanyola va ser la seua labor en el camp de l'educació. Sobre aquesta labor de la República destaca Juan Carlos Hernández Beltrán en el seu article “Los maestros de la república. Memoria y olvido en tiempos de libertad” que “són ben conegudes pel seu abast educatiu algunes mesures entre les quals van destacar la política decidida de construccions escolars, la nova orientació donada a la Inspecció escolar o la política de formació pedagògica dels futurs mestres a partir d'un verdader pla professional o la creació del Patronat de les Missions Pedagògiques.”¹ A més, sobre el cos de mestres de la II República espanyola s'ha creat tota una mitologia que, en part, naix de la seua vinculació amb la Institució Lliure d'Ensenyança de Francisco Giner de los Ríos, en la mesura que els homes i dones, amb responsabilitat en el Ministeri d'Instrucció Pública, van voler posar en pràctica la filosofia educativa de la institució. Fernando de los Ríos, nebot de Giner de los Rius, va ser ministre, institucionista, d'Instrucció Pública i Belles Arts, de desembre de 1931 a juny de 1933. I, per exemple, per iniciativa de Bartolomé Cossío, el govern de la República va establir les missions pedagògiques, que recorrien els pobles d'una Espanya l'índex d'analfabets de la qual en el camp arribava al 30%. Rodolfo Llopis, director general de Primera Ensenyança de la República, era alacantí i es va formar en l'Escola Normal d'Alacant, encara que després va obtenir el títol de l'Escola Superior de Magisteri de Madrid, on va entaular relació amb la ILE com explica Rita Gradaïlle en l'article: “Rodolfo Llopis Ferrándiz: notas biográficas del antiguo director de la Revista de Escuelas Normales”:

Per a aconseguir el títol de l'Escola Superior del Magisteri, era necessari superar tres cursos, temps que Llopis aprofitaria per a entrar en contacte directe amb els postulats i ideologia de la Institució Lliure d'Ensenyança (ILE). Els seus companys i professors li van fer sentir una profunda admiració per la mencionada institució, alhora que aniria perfilant els seus ideals, acords amb la seua filosofia. En este sentit i atés que la majoria del planter educatiu de l'Escola Superior del Magisteri estava format per persones pròximes a la ILE, és lògic pensar que la consciència social dels seus alumnes va quedar impregnada inevitablement per una nova forma de pensament. Més en concret, Luis de Zulueta, professor de pedagogia, va exercir sobre ell una gran influència, igual que Francisco Giner de los Ríos, precursor d'un nou moviment socioeducatiu. Una altra persona tremendament influent en Llopis va ser el continuador del mateix Giner, Manuel Bartolomé Cossío. Gràcies a ells les idees institucionistes el guiaran en el seu treball i en la seua manera de pensar i fer.²

1- BELTRÁN, Juan Carlos Hernández. Los maestros de la República. Memoria y olvido en tiempos de libertad. *Foro de Educación*, 2007, vol. 5, no 9, p. 153-168.
 2- GRADAÏLLE PERNAS, Rita “Rodolfo Llopis Ferrándiz: notas biográficas del antiguo director de la Revista de Escuelas Normales”, *Revista Interuniversitaria de Formación del Profesorado*, nº 37, Abril 2000, pp. 237-260.

El documental “Las Maestras de la República” dirigit per Pilar Pérez Solano i guanyador del Goya a la Millor Pel·lícula Documental 2014, ha contribuït enormement a donar visibilitat a aquell grup d'aguerrides dones³ que van constituir aquest singular col·lectiu, que tan enorme labor van realitzar en el desenvolupament de l'educació al nostre país. L'Arxiu Històric Provincial d'Alacant vol posar el seu granet d'arena perquè coneguem un poc més el magisteri femení alacantí de la II República, dedicant-li aquest número de la nostra publicació “Delicatessen” i presentant una sèrie de documents que constitueixen un testimoni de la història de les mestres alacantines de la República.

Llibre registre de mestres de la província d'Alacant. 1854. AHPA EC-B15.

Una de les més cèlebres obres de la Institució Lliure d'Ensenyança en favor de l'alta educació de les dones va ser la Residència de Senyoretas⁴, estretament unida a la Residència d'Estudiants. Algunes de les dones que van formar part del magisteri alacantí de la II República van estudiar en la Residència, és el cas de Virtudes Abenza Rodríguez, que va ser nomenada inspectora de Primera Ensenyança pel director general Rodolfo Llopis en 1932.

Notificació del nomenament com a inspectora de primera ensenyança de Virtudes Abenza Rodríguez. AHPA EG 882/2

3- <http://www.lasmaestrasdelarepublica.com/carta.php>
 4- La residencia para señoritas es objeto de una exposición en la Residencia de estudiantes , en Madrid, en este momento: “Exposición Mujeres en vanguardia. La Residencia de Señoritas en su centenario [1915-1936]”

Informe conducta políticosocial de Francisca Ruiz Vallecillo AHPA 26470/129

Francisca Ruiz Vallecillo, també va ser resident i, després, va formar part del claustre de l'Escola Normal d'Alacant, al mateix temps que va dirigir, junt amb Manolita Luque Albalá, l'organització Socorro de la República, després Proinfancia obrera. La seua vinculació amb Victòria Kent consta en el seu expedient de depuració.

Informe de l'expedient de depuració de María Comas. AHPA 26470/56.

5- GRACIA ALONSO, Francisco ; FULLOLA I PERICOT, Josep María. *El sueño de una generación: el crucero universitario por el Mediterráneo de 1933*. Barcelona. Edicions Universitat Barcelona, 2006.

dients es trobaven Gregorio Marañón, Salvador Espriu i José Ortega i Gasset, i entre els afortunats alumnes figura María Comas Ros, després professora de l'Institut d'Ensenyança Mitjana d'Alcoi i l'expedient de depuració dels quals pertany al Fons de l'Institut Jodi Juan.

Creuer universitari pel Mediterrani. Foto presa de “la tribuna de Toledo”

Una de les preocupacions fonamentals del Ministeri d'Instrucció Pública de la República va ser la formació del professorat espanyol, així ho arreplegava la Gaseta de Madrid en 1931:

El mestre ha de ser l'artífex d'aquesta nova escola. Per a ser-ho, cal que arribe a regir-la amb una rica formació del seu esperit; convertit el batxillerat en últim grau d'una cultura general, s'exigeix la plenitud d'aquesta cultura per a l'estudiant que ingresse en les Normals. Necessita una ferma preparació pedagògica; per això es converteixen les Normals en institucions professionals. Necessita, en fi, per a la categoria i l'eficiència científica de la professió l'adquisició d'estudis superiors: perquè siga així es crea la Facultat de Pedagogia obrint al mestre les portes de la universitat. La República no pretén només alçar les parets d'una escola: aspira a donar a l'escola una ànima. Amb aquesta reforma, que és al mateix temps social, cultural i econòmica, la República té la convicció de formar, independitzar, sostindre i enfortir l'ànima del mestre a fi que siga l'ànima de l'escola.⁶

6- Gaceta de Madrid, 30 de septiembre de 1931 pág. 2091